

בטאון של האירגון העולמי של יהודים יוצאי לוב

שואת יהודי לוב

כסלו התש"פ דצמבר 2019

גיליון מס'
2

קוראים יקרים שלום רב,

קהילת יהודי לוב היא מהעתיקות בקהילות ישראל בתפוצות. בשנות ה-30 התחיל להתערער מעמדם של היהודים בלוב תחת השלטון האיטלקי, והתחילו התנכלויות של השלטון האיטלקי ליהודים באמצעות "חוקי השבת" ו"חוקי הגזע". אירועי השואה הקשים שעברו יהודי לוב לאחר הצטרפותם של האיטלקים לציר הרשע בראשות גרמניה ערערו את יחסם של היהודים למדינה שבה נולדו ועוררו את הכמיהה לעלייה לארץ ישראל.

אירועי השואה היו דרמטיים ביחס היהודים לארצם, שכן הם ראו בכך בגידה של האיטלקים בקהילה היהודית. התנהלותם של האיטלקים היוותה סטירת לחי בפרצופה של הקהילה היהודית בלוב. אך סטירת הלחי השנייה הגיעה דווקא ממוסדות השלטון בישראל שלא הכירו בשואה של יהודי לוב, ורק לאחר מאמצים רבים ופניה של יוסף דעדוש ז"ל, נציג התאחדות יוצאי לוב, לקאנצלר גרמניה איידנאוור, קיבלו את ההכרה הראשונית בכך שיהודי לוב הם חלק מהסיפור השלם של שואת היהודים.

הקרבות באל-עלמיין הביאו לכך שיהודי נגדי נשלחו למחנה הריכוז ג'אדו. על פי העדות שנחשפת ביומנו של יוסף דעדוש, היחיד שנכתב בזמן אמת במחנה, נחשפים התנאים הקשים של החיים במחנה, המלחמה על כל ארוחה ועל כל לחמנייה מלאה בתולעים, העיקר לשרוד. לא כולם שרדו את התנאים התברואתיים הקשים ששררו במחנה, וביניהם אחותי הבכורה עדה, שלאחר שחלתה נלקחה לרופא המחנה, והוא הזריק לה זריקה שהביאה למותה לאחר מספר שעות.

במשך השנים יהודי לוב המשיכו ונלחמו על ההכרה בשואה היהודים, והכרה זאת הגיעה לאחר מלחמתו העיקשת של מאיר כחלון ז"ל, שהיה יו"ר הארגון העולמי וההיסטוריון יעקב חגלי לילוף, ובסיוע חברי הכנסת משה כחלון, שר האוצר לשעבר והרב יצחק כהן, סגן שר האוצר, הביאו לידי כך שיהודי לוב החלו לקבל רנטה חודשית כמו כל היהודים ששרדו את השואה.

בשנים האחרונות הצלחנו להקים אנדרטה ביער תל חדיד, ובימים אלה אנו מסיימים הקמתה של אנדרטה נוספת בעיר אשדוד בסיוע השרה לשוויון חברתי גילה גמליאל, יקיר העיר בני מסיקה וראש העיר ד"ר יחיאל לסרי. אנו מקווים שההכרה תמשיך ותיטמע גם בקרב הדור הצעיר והנושא ישולב גם בתכנית הלימודים, ובכך נראה השלמה של תהליך ההכרה בשואת יהודי לוב.

בברכה,

שמעון דורון, יו"ר

יו"ר מועצת הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב

תוכן העניינים

- 2 דבר העורך - מתי גילעד
- 3 דבר יו"ר המועצה - שמעון דורון
- 4 מאמר עדות של ראול טייטלבאום ברגן בלזן: רוחות רפאים מלוב
- 7 עדותו של ציון לביא - אסירים מיוחדים בברגן-בלזן
- 8 עדות אישית של ראובן דורון - אבא נפטר ממחלת טיפוס בג'אדו
- 10 עדות אישית של עמוס סמיה הבריחה אל הכפרים
- 11 עדות אישית של שלום ארביב "אורז ותמרים במחנה סידי עזאז"
- 12 עדות של רחל אלגיא (אלגאוי) - הגירוש לתוניסיה
- 13 עדות אישית של רחל דואני מספר בתים בגריאן הפכו למחנה הסגר ליהודים
- 14 סיפורו של ניצול שואה ממחנה סידי עזאז - סיפור ללא תמונה מאת ניסים רובין
- 16 עדותו של נער יהודי ממחנה הריכוז ג'אדו אשר בלוב "גם כי אלך בגיא צלמות" מאת דוד ג'אן
- 19 האתר "שואת יהודי לוב" לסיוע לניצולי שואה

עטיפה קדמית: צילום מתוך מחנה הריכוז ג'אדו, שצילם שאול בדוסה הצלם של ג'אדו. התמונה באדיבות המשפחה
עטיפה אחורית: פינוי גופות בברגן-בלזן ליד ביתן 210, שבו השתכנו העצורים מלוב

דבר העורכת

קוראים יקרים,

זכות גדולה נפלה בחלקי לערוך את הביטאון השני של "שואת יהודי לוב", ביטאון שהוא חלק ממפעלו היקר של הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב. מטרת ביטאון זה הוא להנציח ולתעד את סיפוריהם של ניצולי השואה בני קהילת יהודי לוב, וכן לדון בנושאים הקשורים לתקופה האיומה, שמחד גיסא הטילה צל כבד על ביטחונם של יהודי לוב, גבתה את חייהם של רבים מבני הקהילה וחרתה צלקת עמוקה בזיכרון היהודים מתקופת גלותם בלוב. מאידך גיסא קשרה שואת יהודי לוב את בני הקהילה מלוב לגורל המר של בני העם היהודי כולו - גורל של ערעור חיים, שגאה ואנטישמיות גלויה והכחדתם של מיליוני יהודים.

בני הקהילה יוצאי לוב לא נהגו לספר על הזמנים הקשים שחוו, לא בלוב ולא בעת התיישבותם במדינה, והם גידלו את משפחותיהם מתוך שמחה ותקווה לעתיד טוב יותר, ולו רק בשל העובדה שהם חיים במדינת ישראל. מבחינתם כל מה שהיה בלוב נשאר בלוב. כל התלאות, הקשיים והייסורים הם נושאים שמכבידים על היומיום של המשפחה, ולכן אין צורך להטריח ולצער את דור הצברים שנולדו לגורל שונה משלהם.

בשנים אחרונות חל מפנה ביחס של יהודי לוב הוותיקים בהערכתם את הסיפור שלהם. היום הם מבינים שהסיפור שלהם הוא חלק בלתי נפרד מסיפורו של העם היהודי מאז ומעולם, כמו כן הם מבינים שתיעוד החוויות הנוראיות שחוו הם בעצמם או משפחתם חשוב הן למשפחתם הקרובה והן למשפחת העם היהודי, כדי שידעו כולם שהאנטישמיות הנאצית נגעה בכל יהודי שרק יכולה הייתה לשים יד עליו, גם בלוב.

חלק גדול מהעדויות שבגיליון זה אסף ההיסטוריון יעקב חגלי לילוף. את חלקן גבה בעצמו במפגשי פנים מול פנים עם הניצולים, והן נכתבו ממש במילים שלהם, ואת חלקן כתבו הניצולים בעצמן או מי מטעמם. תודה רבה יעקב, על ששיתפת אותנו במידע החשוב הזה.

בברכה,

מתי גילעד, עורכת

עורכת
מתי גילעד

עריכה לשונית
ד"ר רחל ברוך

עיצוב והפקה
סטודיו הילעד

דפוס
"המרכז" האחים תשובה נתניה

הפצה
הארגון העולמי ליהודים יוצאי לוב

כל הזכויות שמורות
לארגון העולמי ליהודים יוצאי לוב
משה הדדי 4, אור יהודה
luv@bezeqint.net
www.livluv.org.il
03-5336268/72

מוזיאון יהדות לוב
פתוח בימים א-ה'
בחול המועד ואיסרו חג
בין השעות 09:30-15:00
סיור מודרך לקבוצות
בתיאום מראש

מורשת יהדות לוב

ראול טייטלבוים: נעורים בברגן בלזן
שמן על בד, 40X60, 1949
(המקור נמצא באוסף של יז ושם בירושלים)

מאמר עדות של ראול טייטלבוים ברגן בלזן: רוחות רפאים מלוב

השיחה התקיימה בדיור המוגן בגני תקווה. הריאיון נסב אחר גביית עדות של משפחתה של רנה במלחמת העולם השנייה, שחלק מבניה נשלחו מטריפולי למחנה הריכוז ברגן בלזן. הגב' רנה גוללה את קורות הפרעות שהיו בטריפולי, זאת מנקודת המבט של ילדה בת שמונה.

זה היה החורף האחרון במחנה. עבורי זו הייתה שנת הבר מצווה שלי. אבל, מי זכר! החורף של סוף 1944 היה קשה במיוחד. הכול היה בלתי נסבל. הקור העז. הרעב. הכנים. הזעומה. הריח. הגעתי לברגן בלזן באביב 1944, יחד עם הורי, בקבוצה של למעלה מ-400 יהודי יוגוסלביה. אחרי כניעתה של איטליה וכניסת הכוחות הגרמניים לחבל קוסובו בספטמבר 1943, נאספנו כמעט אחד אחד בחבל זה שהיה מסופח לאלבניה. היה זה הטרנספורט האחרון שנשלח מיוגוסלביה למחנה ריכוז בגרמניה. במסמכים הגרמניים היינו רשומים כ"יהודים אלבניים"...

במחנה ריכוז ברגן בלזן, שהיה מחולק למחנות משנה שונים, רוכזו ערב רב של יהודים. מהולנד ומהונגריה, מיוון ומצרפת מפולין ומיוגוסלביה. לקראת סוף 1944 הגיעה גם קבוצה גדולה של נשים מאושוויץ לבושות בבגדי פסים. לנו לא חילקו בגדים מיוחדים. הסתובבנו עם מה שהבאנו. רק נאלצנו לתפור טלאי צהוב שחולקו לנו עם המלה "יודה" במרכזו. עם בואן של אסירות אושוויץ שפוננו לנוכח הצבא האדום המתקדם, צופפו אותנו והוסיפו בצריפים שלנו עוד קומה לדרגשי העץ עליהם ישנו בצפיפות.

לא ידענו מה קורה בחוץ. אבל חשנו שהסוף מתקרב. מרחוק שמענו את הדי ההפצצות של בנות הברית על ערי גרמניה ואת רעש מנועי המפציצים. מדי פעם הגיעו אלינו מן האוויר רצועות כסף מבהיקות שפוזרו ע"י המפציצים בריטיים ואמריקאיים כדי להטעות את הראדאר הגרמני. זה היה מן הסימנים שגרמניה הנאצית מתחילה להתפורר.

לקראת סוף 1944 הכל התרופף. רק לעתים רחוקות ראינו אנשי אס. אס. שהסתובבו במחנה. מפקדי המחנה רק הקפידו לערוך מדי פעם את מסדרי הספירה - ה"אפל" - שנמשכו שעות רבות בגלל טעויות בספירה או משום שרצו להתעלל בנו סתם כך. מערכת אספקת המזון למחנה, שהייתה בלאו

הכי דלה מאוד, השתבשה ותמוטטה. המנה היומית של הלחם, שהייתה מלכתחילה פרוסת כיכר בעובי של 2 סנטימטר, הלכה והצטמקה לגודל של קופסת גפרורים. היו ימים רבים שלא קבלנו גם את זה. הרעב הממושך טמטם את ההכרה. מי שעוד היה מסוגל לחשוב על משהו, חשב רק על אוכל. החלום היה למצוא עוד קליפת סלק בהמות אשר מדי פעם היה "שט" במים דלוחים שהגיע ממטבח המחנה בתור "מרק".... כאשר חילקו את מנת הלחם המצומקת, שהיה אפוי מתערובת של מעט קמח גס והרבה נסורת עץ, הדילמה הגדולה הייתה: האם לגמור את הפרוסה המצומקת בבת אחד ולהרגיש משהו בפה או לחלק את המנה לשלושה חלקים - לבוקה, צהרים וערב - כדרך שעשו שכנו ההולנדיים... היינו מזוהמים עד זועה. מיליוני כינים הסתערו על גופנו המתדלדל בחיפוש אחרי החום האנושי ולמציץ את דמנו. היינו כבר כל כך חלשים שלא הינו מסוגלים לטפל בכינים אלה שהסתתרו בתפרים של בגדנו המרופטים ומצאו מקלט בתוך שערותינו בכל מקום שנמצאו. מגפת הטיפוס הפילה מאות קורבנות. משרפת המחנה עבדה במלוא תפוקתה. אך לא הצליחה להתגבר על תפוקת מלאך המוות שהשתולל.

שיעור התמותה עלה מדי יום. מראשית ינואר 1945 ועד 15 לאפריל 1945, כאשר המחנה שוחרר ע"י הבריטים נפטרו בברגן בלזן 35 אלף איש. וגם בחודשים הראשונים אחרי השחרור, עד יוני 1945 נפטרו עוד כ-14 אלף. כלומר, במחצית הראשונה של 1945 מתו כ-50 אלף שוכני מחנה ברגן בלזן. וברגן בלזן לא נחשב למחנה השמדה...

גופות המתים התגוללו בכל פינה של המחנה שהיה, כמו הצריפים, מלא הפרשות וקיא. בהתחלה ניסו עוד להערים ליד צריפי המגורים את הגופות לערמות יחד עם חתיכות עץ, לשפוך עליהם נפט ולשרוף אותם בחוץ. הריח הנוראי של גופות אדם שרופות מילא

את ההלל.

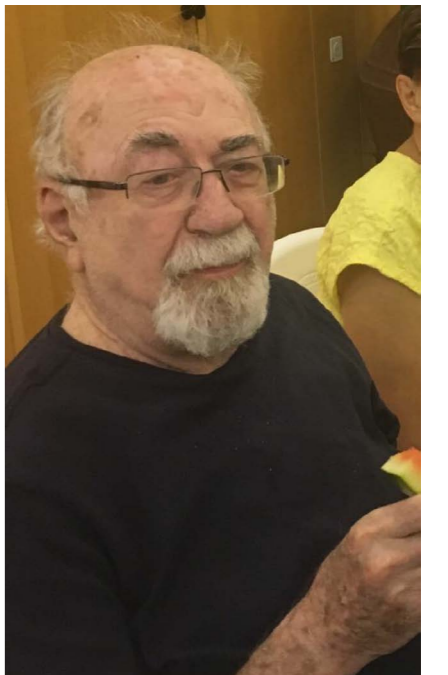
רוב דרי ברגן בלזן היו בסוף 1944 וראשית 1945 כבר שלדים. מי שעוד יכול היה, הסתובב כסהרורי במחנה בחיפוש אחרי משהו לאכול. רבים כבר לא יכלו לזוז ושכבו באדישות מוחלטת. כמעט אי אפשר היה להבחין בין החיים לבין המתים.

וכך, בתמונת גיהנום זו של ברגן בלזן הופיעו יום אחד רוחות רפאים. אני כבר לא זוכר אם היה זה בסוף 1944 או בראשית 1945. הדמויות שהופיעו היו בעיני מוזרות מאוד. אי אפשר היה שלא לשים לב אליהן. הם היו חריגים לחלוטין מדרי המחנה הוותיקים.

הדמויות החדשות שהופיעו לברגן בלזן היו שונות. וכך אני זוכר אותם מבעד ערפל הזמן. בעיצומו של חורף הם הגיעו לברגן בלזן בלבוש קל שהיה פעם לבן. חלקם היו עטופים בגלבויות. לרגליהם היו סנדלים. שום דבר לא התאים לנופים ולאקלים של צפון גרמניה. השמועה ספרה כי היו אלה יהודי לוב שהובאו לברגן בלזן ממחנות באיטליה לאחר שהגרמנים כבשו את צפונה עם כניעתה של איטליה.

אני הייתי אז ילד. אבל, רושם זה שהותירה קבוצת יהודי לוב שהופיעה לברגן בלזן מאי-שם, מן העולם אחר, כרוחות רפאים, היה גם אצל המבוגרים שבינינו. הנה מה שרשם בספרו "החושך והאור" שלומה סמסון, יוצא גרמניה ואיש קיבוץ שלוחות, על קבוצה זו של "יהודי בנגאזי" כפי שכוננו:

"עד שקבוצה זו הגיעה סברנו שכל היהודים המזרחיים שחיו סביב לאגם הים-תיכוני דמו לקבוצה הסלוניקאית שבינינו. אבל, עד מהרה ראינו שטעינו בגדול. החדשים שבאו הופיעו במחנה היו דמויות חיות אשר כאילו יצאו בדרך פלא מדפי התנ"ך. אנשים אומללים אלה הגיעו מאקלים ים תיכוני לתוך החורף האירופאי. הם היו לבושים בבגדים קלילים, נעלו סנדלים ללא גרביים. אפילו אנשי האס. אס. הופתעו מן המראה התנכ"י הזה..."

כעבור זמן מה אנשים אלה נעלמו

ראול טייטלבוים, עיתונאי...
מויקיפדיה...
כתב ספרים ומאמרים...

רבים מהם היו בעלי אזרחות זרה. ב-1938 הפעילו שלטונות איטליה ששלטו על לוב מאז 1911, חוקים נגד היהודים. ב-1940 עם כניסתה של איטליה למלחמה לצידה של גרמניה הנאצית, הושמו בלוב כל בעלי נתינות זרה להסגר במחנות מיוחדים. מהם 1,620 יהודים לוביים בעלי אזרחות צרפתית הועמדו תחת חסותם של שלטונות ווישי. 870 יהודי לוב שהיו בעלי אזרחות בריטית טופלו על ידי שלטונות איטלקיים כ"אזרחי של מדינת אויב". אחר כך, ב-1942 חלקם הועברו למחנה איטלקי פוסולי בחבל מודנה. אחרי כניעתה של איטליה בראשית סתיו 1943 וכיבוש אזורים אלה על ידי הגרמני, הועברו יהודים לוביים אלה בעלי דרכונים בריטיים למחנה ריכוז ברגן בלזן שבגרמניה.

מחקרו של ההיסטוריון הגרמני אברהרד קולב (Eberhard Kolb) על ברגן בלזן עולה כי במהלך שנת 1944 הגיעו לברגן בלזן 4 קבוצות של יהודי לוב ממחנות באיטליה - פוסולי (Fossoli di Carpi), ארזו (Arezzo). הסך הכל 370 יהודים מלוב. כעבור זמן מה הועברו למחנה וויטל (Vittel) שבצרפת כחלק מן התוכנית שרקם הימלר של חילופין בין אזרחים בריטיים שבידי גרמניה לאזרחים גרמניים שהיו לוב בעלי דרכונים בריטיים היו אמורים להיות מוחלפים באזרחים גרמניים שנמצאו בדרום אפריקה במעצר כאזרחי מדינת אויב. לפי המסמכים הגרמניים של אותה תקופה (מחצית השנייה של 1944 וראשית 1945) במסגרת חילופי אזרחים בריטית-גרמנית היה צריך להחליף 920 בעלי אזרחות בריטית שבידי הגרמניה ב-919 גרמני הרייך שהתגוררו בדרום אפריקה. על הפרק הזה מרחיבה דיבור היסטוריונית גרמנית, אלכסנדרה הלן וונק בספרה רחב היריעה "בין סחר בני אדם וה'פתרון הסופי'": מחנה הריכוז ברגן בלזן, המבוסס על עבודת הדוקטור שלה משנת 1996.

ואכן, קבוצה ראשונה של 119 יהודי לוב בעלי דרכונים בריטיים יצא ביולי 1944, בקשיים רבים, ממחנה וויטל

שבצרפת לכיוון פורטוגל. הגיע לליסבון ומשם הועברה לבריטניה. באותו זמן הגיעה לליסבון גם קבוצה מקבילה של אזרחים גרמניים מדרום אפריקה.

המשך מבצע החילופין תוכנן לספטמבר 1944 אך לא בוצע בפועל. בקבוצה זו אמורים היו להיות 147 יהודי לוב בעלי דרכונים בריטיים, ביניהם ילדים רבים. אחרי מו"מ ממושך בתיווך שוויצרי, יצא קבוצה זו של יהודי לוב ב-19 בנובמבר 1944 ברכבת מברגן בלזן למחנה ריכוז ביבראך (Biberach) בגרמניה. אלא שאז התברר לאנשי משרד החוץ הנאצי שטיפלו במבצע החילופין, שמצבם הפיזי והמנטאלי של יהודי לוב שהובאו מברגן בלזן הוא כה ירוד שאם הם יגיעו במצב ליעדם לצורך חילופין הדבר יזיק לדמיון של "הרייך השלישי"... לכן הומלץ שמבצע החילופין יעוכב במספר שבועות עד שיהודי לוב אלה "בריאו במידה מסוימת... במשך תקופה זו ניתן יהיה להתפטר מן הרושם הגרוע..." - כפי שכתב איש משרד החוץ הגרמני, שניידר, בתרשומת פנימית מינואר 1945. ואכן, במרץ 1945, בוצע מבצע חילופין שני בין גרמניה לבין בריטניה. אלא שבקרב המוחלפים לא היו אותם יהודי לוב שנשארו תקועים במחנה ביבראך.

אין בידנו נתונים כמה מבין יהודי לוב שהובאו למחנות בגרמניה נפטרו אז. מכל מקום ב"ספר הזיכרון של ברגן בלזן" שפרסם אתר הזיכרון של המחנה באפריל 2005 בשני כרכים והמכיל כ-50 אלף שמות של עזרי ברגן בלזן. בין שמות הנפטרים שנכללו בספר זכרון זה לא מצאנו שמות של יהודי לוב. אולם, כפי שנאמר במבוא ל"ספר זיכרון" זה, מבין 50 אלפים אסירי ברגן בלזן שנפטרו בחודשים האחרונים לפני השחרור ומיד אחרי השחרור, אותרו רק 9,900 שמות.

אגב, על פי הנחיה של הימלר, ערב שחרור מחנה ברגן בלזן בידי הבריטים, מפקדת המחנה שרפה את כל הארכיון. "בגלל השמדת המקורות בידי הפושעים אי אפשר יותר לשחזר את השמות והנתונים הביוגרפיים לגבי חלק גדול של עזרי ברגן בלזן" - כתבו במבוא עורכי "ספר הזיכרון".

Samson Schlomo: Finsternis und Licht, 50 Jahren Nach Bergen Belsen. Erinnerungen eines Leipziger Juden. Jerusalem 1995. S. 250

Eberhard Kolb: Bergen Belsen 1945-1943, Göttingen 1996 S. 72-71

Alexandra-Eilen Wenck: Zwischen Menschenhandel und "Endlösung": Das Konzentrationslager Bergen-Belsen. Ferdinand Schöningh. 2000. S. 238-228.

Bergen-Belsen: Gedenkbuch, Band I und II, Stiftung Niedersächsische Gedankstätten, Gedankstätte Bergen - Belsen, April 2005

עדות אישית של ציון לביא

אסירים מיוחדים בברגן-בלזן

שמי ציון לביא. נולדתי בטריפולי, בשנת 1922. בשל היות בני משפחתי נתינים בריטים (נתינות אשר הוענקה לסבי, בשל עבודתו בקונסוליה הבריטית בלוב), נקראנו בינואר 1942 כל המשפחה על ידי השלטונות האיטלקים בלוב, להתייצב בביה"ס האיטלקי בטריפולי - "סקוואלה רומא". נקראנו יחד עם עוד כ-200 יהודים בעלי נתינות של בריטניה, מדינת עימות במלחמת העולם השנייה, והועברנו לנמל טריפולי, על מנת להישלח לאיטליה. נאסר עלינו להוציא רכוש ודברי ערך, פרט למטלטלים אישיים מעטים, והעמיסו אותנו על אניית משא איטלקית. האנייה הייתה מזוהמת, חסרת נוחיות ותנאים סניטאריים, ונתנו לנו לישון על הרצפה, במשך כל ההפלגה. בשל הקור העז של ינואר, ואקלים סוער וחורפי על הים, מחוסר שמיות נאלצנו להתכסות עם תבן עד הגעתנו לנמל נפולי.

עם הגעתנו לנפולי, נשלחנו לצ'יוויטלה דל-טרונטו, שבמחוז טראמו במרכז איטליה, ושוכנו במסגרת משפחתית בבית-חולים לשעבר - "אוספדלה אלסנדרני". התנאים במקום, אמנם היו קשים ובצפיפות רבה, אך בהתחשב במצב, ניתן להגדירם כסבירים. בשל היותנו נחשבים כשבויי מלחמה של ארץ עימות, קיבלנו מנות של הצלב האדום, ניתן לנו לצאת מהמקום, לאחר תאום, לקניות ולטיפול רפואי, התאפשר לנו לשמור על הכשרות ועל מצוות הדת, ואני עצמי אף נמנית בין מארגני הקמת פינת תפילה, שהייתה מעין בית-כנסת מאולתר.

לאחר תפיסת השלטון באיטליה בידי הגרמנים, ב-8 בספטמבר 1943, התעוררו בלבנו חששות רבים. למרות הצפיפות וההגבלות בתנועה, סיגלנו לעצמנו חיים נוחים יחסית, והשלטון הגרמני הישיר הרע מאד את מצבנו. בשלהי אוקטובר 1943, נלקחו כל

הגברים במחנה במשאיות על ידי הגרמנים, למחנה קרוצ'טה בקייטי לעבודות כפייה, לבניית ביצורים ותעלות אנטי-טנקים, בקו החזית ליד נהר סאגרו. שוכנו בבית-חרושת ללבנים, ללא תאורה וישנו על הרצפה וסיפקו לנו מזון שכלל בעיקר שעועית ולחם. אתנו היו גם אסירים פוליטיים זרים וגם איטלקים, והשגוחו עלינו גרמנים, שהאיצו בנו בעבודתנו. בין התפקידים שלי בבניית תעלות האנטי-טנקים, היה לשאוב מים מבאר במקום ולעבור בין עובדי הכפייה ולספק מים. לאחר כחודש במחנה הכפייה, בשלהי נובמבר 1943, מטוסים בריטיים החלו להפציץ אותנו. בשל כך, הורו לנו לחזור ברגל לצ'יוויטלה דל-טרונטו, שבו נותרו הנשים, במרחק כ-180 ק"מ, והעמידו עלינו גרמני שיוביל אותנו. הודות לקופסאות הבשר, שנתנו לגרמני האחראי עלינו, ובשל ההבטחות, שניתן לו את המנות של הצלב האדום עם הגעתנו, לא התיר למפקחים על קבוצת עבודה שפגשו בדרך לקחת עובדים מבינינו, באמתלה שהנו מוביל עובדי כפייה בעלי מום, אשר חייב להעבירם בשלמותם ליעדם. עם הגעתנו לצ'יוויטלה דל-טרונטו, רוצצים, עיפים ובלויים למשפחותינו שנתרו במקום, המשכנו בשגרת חיינו במקום עד מאי 1944.

ב-6 במאי 1944, נלקחנו על ידי הגרמנים במשאיות לאזור פוסולי-קארפי, צפונית למודנה. לאחר מספר ימים, הוכנסנו לקרונות רכבת משא אטומים, ללא נוחיות ומזון, והוסענו למחנה הריכוז ברגן-בלזן, שבצפון גרמניה, שאליה הגענו ב-25 במאי 1944. בשל היותנו נתינים בריטיים, זכינו ליחס מועדף לעומת עצורים אחרים. שוכנו כקבוצה בצריף אחד במסגרת משפחתית, נותרנו בבגדינו האזרחיים ולא הולבשו בגדי אסירים, ובנוסף למזון שקיבלנו במחנה יחד עם כל האסירים, קיבלנו תוספת של חבילות מהצלב האדום. חבילות אשר אפשרו לנו סחר חליפין, שסייעו לנו בשמירת הכשרות, אפילו את הסדר של פסח השתדלנו לקיים בחלקו, בהכנת מעט יין ממעט צימוקים, שאמי הצליחה להסתיר בין חפציה. חויבנו להשתתף במסדר הבוקר לכל אסירי המחנה, והגברים חויבו לצאת

לעבודת כפייה. בין עבודותי במחנה הוטל עלי להשיז סכינים של אסירות נערות צרפתיות, שפיצחו והתירו פקעות של גלמי תולעי משי.

ברצוני לציין סיפור מעניין שארע לקראת השחרור, שאם לא הייתי עד לו הייתי מתקשה להאמין שקרה. שלושה ימים לפני השחרור מברגן בלזן, הרב יעקב בורביע שהיה אתנו בין עצורי המחנה מטריפולי, עפ"י חלום שנגלה לו הורה לנו לצום שלושה ימים. צום, שאמור לכלול את כולם, כולל ילדים ואפילו תינוקות ולו לשעה ביום, שתימנע מהם ההנקה, ובסיום שלושת ימי הצום, להכין סעודה חגיגת משותפת לכולם, אשר במהלכה תבוא בשורת השחרור. בשל כבודנו לרב ואמונתנו בו, עשינו כאשר צוינו. בתום ימי הצום, ערכנו סעודה חגיגת ממצרכי המזון שליטקטנו, ומסחר החליפין שביצענו אף הצלחנו להשיג עוף שלם כשה והנה אנו באמצע הסעודה החגיגת, פרצו אנשי ס"ס, ובשאגות הוציאו אותנו מהצריף, וחלמו של הרב התגשם. אומנם, זה לא היה השחרור המלא שלו ייחלנו, והועברנו למחנה אחר, אך היה בו קץ העינויים, ההשפלות והחיים הקשים בברגן-בלזן.

ב-17 בנובמבר 1944, הועברנו מברגן בלזן, שהיה תחת השגחה של ה-ס"ס, למחנה באזור בירנברג-ריס שבדרום גרמניה. מחנה אשר נשמר מבחוץ על ידי חיילי הוורמאכט, והניהול הפנימי היה נתון בידי קצינים בריטים שבוים. התנאים החדשים היו מאוד משופרים, שוכנו בביתנים מסודרים, במקום היה בית-חולים עם אחיות אנגליות, קיבלנו חבילות מהצלב האדום, לא הצטרקנו לעבוד בעבודות כפייה, ובילינו את היום כחפצנו.

ב-4 באפריל 1945, שוחררנו על ידי הצרפתי, הועברנו לצרפת ושם שהינו במקומות שונים וטיפלו בנו נזירות. ב-20 באוגוסט 1945, הועברנו לבארי, שבדרום איטליה ומשם הועברנו באניות לטריפולי, ולראשונה, כעבור קרוב ל-4 שנים, חגגנו את החגים כאנשים חופשיים. כעבור מספר חודשים מפתחת שערי העלייה הגדולה מלוב, בינואר 1950 עליתי ארצה והתגייסתי למשטרת ישראל.

ללא תמורה, עד אשר הגיע תור משפחתי לעלות לארץ, יחד עם רוב יהודי קיריניקה. הגענו לטריפולי, ועלינו ארצה באניה אילת ביוני 1949.

בארץ המשפחה עברה את טלטולי המעברות וההסתגלות עד למגורים הקבועים.

אני התגייסתי לצבא, עברתי קורס קצינים וקורס לפיקוד ומטה ועליתי בסולם הדרגות עד לדרגת סגן אלוף. שרות צבאי, אשר נמשך 27 שנים (מ-1949 ועד 1976), שבמהלכו התחתנתי ב-1952 בשנת ונולדו לנו ארבעה ילדים. הייתי בשליחות במונטריאול קנדה, ולמדתי לימודים אקדמיים בארץ ובקנדה.

בסיום השרות הצבאי לקחתי על עצמי תפקידים ציבוריים שונים, כאשר גולת הכותרת ההשתלבות בניהול פרויקט שיקום השכונות במקומות שונים בארץ.

בשובנו לבנגזי, נוכחנו להיווכח, שביטנו וכל רכושנו נבזזו ונהרסו, ובסיוע הדודים שכרנו דירה, אני ואחותי לאה נאלצנו לוותר על הלימודים ולצאת לעבודה לפרנסת המשפחה. בתחילה עבדתי בעבודות מזדמנות, לאחר מכן, במחנה אספקה בריטי ובמנהל הצבאי הבריטי, וזמן קצר בעסקיו של מנהיג קהילת בנגזי, רנטו תשובה. אחותי לאה, הכירה חייל ארצישראלי, יוסף חביב, יליד בנגזי. שעלה לארץ-ישראל לפני המלחמה והתנדב לצבא הבריטי, התחתנו ועם שחרורו מן הצבא הבריטי, בתום המלחמה, שבו לארץ וגרו בחולון. בד-בבד, ביוזמת ובסיוע החיילים הארצישראליים, הייתי חבר בתנועת "החלוץ" והשתתפתי בלימודי ערב.

עם תחילת ההתארגנות לעלייה הגדולה לארץ, במקביל לעבודתי במשרד שטיפל ביבוא סרטים ובהפעלת בתי-קולנוע בבנגזי, התנדבתי לסייע בעלייה

גם משפחתי הועברה, במסע מפרך של ששה ימים במשאית דחוסה, למחנה ג'אדו. שוכנו בצפיפות בביתנים ארוכים, כאשר השטח חולק בין המשפחות על ידי מחיצות של יוטה ושמות, אנו שוכנו בביתן ב'. התנאים במחנה היו קשים, ישנו על ריצפת הבטון, התנאים התברואתיים היו ירודים, המזון היה מועט ולקוי, סבלנו מקור עז בחורף ומחום כבד בקיץ. אנו ילידים, בני גילי, בהתגנבות יחידים היינו נפגשים בשטח חסוי, שלא נשלט ע"י שומרי המחנה, ומעבירים את הזמן במשחקים שונים. עקב התנאים הקשים במחנה אבי ואחותי לאה חלו בטיפוס, ולצערנו אבי נפטר ממחלה זו.

בעקבות המערכה באל-עלמיין, שהחלה באוקטובר 1942, ותחילת שחרור לוב השלישי והסופי ע"י הבריטים, בינואר 1943 עם התקרבות הכוחות הבריטים לג'אדו, מפקדי ושומרי המחנה ברחו, ואנו שוחררנו.

הראשונה בין דצמבר 1940 לאפריל 1941, ושחררה בשנית בין נובמבר 1941 לינואר 1942, ושני הכוחות התבצרו על קו אל-עלמיין שבמצרים, לקראת המערכה השלישית. יש לציין, שבצבא הבריטי, שהתקבל בהתלהבות כצבא משחרר, שרתו חיילים ארצישראליים, שהתקבלו בשמחה והיה לנו קשר הדוק אתם וחלקם אף התארחו בביתנו.

לאחר שקיריניקה נכבשה בשנית ב-1942 ע"י כוחות הציר, והגרמנים, לא רק, לקחו את הפיקוד על הכוחות הצבאיים, כי אם גם, קבעו את היחס ליהודים באמצעות האיטלקים, בני בריתם ועושי דברם. לנוכח המפגש עם הצבא הבריטי ובמיוחד עם החיילים הארצישראליים, היהודים נחשדו כגייס חמישי, ובהוראת הגרמנים, בחודש מאי החלו להעביר את יהודי קיריניקה למחנה הריכוז בג'אדו (240 ק"מ דר-מז' מטרפולי).

שמי ראובן דורון (דהואן), נולדתי בשנת 1929 בבנגזי, בירת מחוז קיריניקה שבלוב, למשפחה אמידה, מסורתית וציונית. בבוקר למדתי בבית-ספר איטלקי ואחר הצהריים בתלמוד תורה.

עם הצטרפות איטליה למלה"ע השנייה, לצידה של גרמניה ביוני 1940, לוב הפכה לאחת מזירות במלחמה וקיריניקה לחזית בקרבות בין הכוחות הבריטיים לבין כוחות האיטלקיים, ולאחר מכן, גם הקורפוס הגרמני-אפריקאי בפיקודו של רומל, שהצטרף לאיטלקים.

עם התגברות ההפגזות על בנגזי, רבים נמלטו לישובים בסביבה, שהיו פחות אסטרטגיים ולא הופגזו, ולאחר זמן גם אבי העביר אותנו לאג'דביה.

במהלך המלחמה, קיריניקה שוחררה פעמיים ע"י הכוחות הבריטיים ונכבשה שוב ע"י כוחות הציר, בפעם

עדות אישית של ראובן דורון

"אבא נפטר ממחלת טיפוס בג'אדו"

עדות אישית של עמוס סמיה

הבריחה אל הכפרים

שמי עמוס סמיה, נולדתי בשנת 1934 בעיר הנמל מסרת'ה, שבמישור החוף של לוב, בין טריפולי לבנג'י. עם הצטרפות איטליה למלה"ע השנייה ביוני 1940, מסרת'ה הייתה נתונה להפצצות והפגזות תכופות, שבאחת מהן נהרס בית-הכנסת הגדול בעיה נמל מסרת'ה שימש נמל אספקה ונחיתה לכוחות הציר במיוחד לחיילי הוורמאכט הגרמניים של הקורפוס הגרמני-אפריקאי בפיקודו של רומל.

כמו-כן, מסרת'ה הפכה לעיר מעבר חשובה של כוחות הצבא מטריפולי לחזית בקירנאיקה. ככל שתכפו ההפצצות וההפגזות וגדל החיכוך בין תושבי המקום, כולל היהודים, עם החיילים הגרמניים והאיטלקיים, רבים מבני העיר נטשו את בתיהם ועזבו לכפרים סביב בין שבטי הבדווים, כאשר רובם עברו לכפר יידה, הנמצא בצפון מזרח מהעיר במרחק של מספר ק"מ.

גם משפחתי עברה לכפר יידה, יחד עם חלק מוועד הקהילה ומנהיגי הרוחניים של מסרת'ה, שדאגו לקבוע מקום תפילה ותלמוד תורה לילדים ונערים, מפי ר' משה בלולו, ר' גבריאל ג'נאח, ר' סאסי תייר ור' כלופה גלאם. גם אני נמנית על תלמידים אלו עד סיום המלחמה בלוב.

במהלך המלחמה אבי חיים סמיה, שהיה בעל מסעדה, נלקח כטבח באחד המחנות האיטלקיים בסביבות הכפר יידה, והוא דאג להביא, מידי פעם, מעט אספקה, שעזרה לנו להתקיים. בסוף המלחמה, כאשר חזרנו למסרת'ה מצאנו את ביתנו

תפוס, אי לזאת, נאלצנו לעבור לכפר חז'אראת' שבסביבה למספר חודשים עד שביתנו התפנה וחזרנו למסרת'ה. אני המשכתי ללמוד בתלמוד תורה אצל ר' גבריאל ג'נאח. ואילו אבי בתחילה המשיך לעבוד במסעדה ולאחר מכן, עבר לבנג'י והיה עוזרו ואיש המשלוחים וההספקה של הסוחר שמולה קראדי. באחת הפעמים הניחו רימון-יד ליד חלוננו של אבי, שנפצע קשה ונאלץ לשכב בבית כחודשיים, ועם החלמתו החל להחזיק את חנותו של שמולה קראדי.

ב-1946 אבי הביא את המשפחה ממסרת'ה לבנג'י ואני התחלתי ללמוד בבית-הספר העברי תלמוד תורה בנג'י אצל ר' אליהו לביא ור' רפאל לביא, עד שהחלה העלייה הגדולה ועברנו לטריפולי בשנת 1949. בתום הבדיקות והסידורים בטרפולי, כעבור 4 חודשים עלינו לארץ ושיכנו אותנו במעברת באר-יעקב. התחלתי ללמוד בסמינר למורים ברעננה בהנהלתו ד"ר חיים אנוך, קיבלתי תעודת הוראה ולימדתי בחיפה, עד להתגייסותי לצבא.

בתום השרות הצבאי עברתי ללמד בבאר-שבע, התחתנתי, למדתי באוניברסיטת בן-גוריון לימודי השלמה להוראה, ולימים הייתי מפקח ארצי בנושא מורשת ישראל, עד יציאתי לגמלאות. בד-בבד, הקמתי את "מכון דביר לחקר מורשת קהילות ישראל", הכולל ספרייה עשירה של ספרות וכתבים מכל קהילות ישראל, ארכיון ייחודי ואביזרים רבים. מכון, שתלמידים וסטודנטים רבים נעזרים בו לכתיבת עבודות ומחקרים על קהילות כלל ישראל.

עדות אישית של שלום ארביב

"אורז ותמרים במחנה סידו עזאז"

שמי שלום ארביב. בזמן מלחמת העולם השנייה הייתי בן עשרים. בגיל 27 עליתי לארץ ישראל, עם שלושה ילדים. במהלך המלחמה ב-1942, הייתי עזיר במחנה הכפייה סידו עזאז שבלוב.

במחנה סידו עזאז האוכל היחיד שהיה זה צלחת אורז. היו מחלקים את צלחת האורז בצהריים וזה היה צריך להספיק ל-24 שעות. ליד המחנה היו עצי דקל של הערבים, ומכיוון שהיינו רעבים היינו זורקים אבנים על התמרים ואז כשהם היו נופלים היינו אוכלים אותם. הערבים ראו זאת, התנפלו עלינו בטוריות והחלה מלחמה עם הערבים.

בזמן שהותנו במחנה, אחד מחבריי, כמוס זנגו שמו, במהלך ויכוח עם חייל פשיסטי, החייל ירה בו והרגו, את הגופה גלגלו במחצלת וזרקו אותה כמו כלב מת. הוא היה ההרוג השני במחנה, כאשר הראשון היה יעקב אלגאוי, שנהרג בתאונה, כאשר הרכב שהסיע את העצירים התהפך.

ביום כיפור, לפני תפילת כל נדריי החלטנו 5-6 חברים לברוח מהמחנה, שנמצא 115 ק"מ מהבית ולחזור הביתה ליום כיפור. שומר המחנה היה גרמני, יצאנו מהמחנה, כל הלילה הלכנו ברגל בלי כסף ובלי מים, כאשר הבוקר הגיע התחילו הרגליים להתחמם, הורדנו נעליים והחלו להיווצר יבלות. בזמן שאנחנו הולכים עבר אוטו משא ובו נהג יהודי לובי, ביקשנו שייקח אותנו ובתמורה רצה שנעזור לו לקחת קפיצים במשקל 100 ק"ג, את הנסיעה העברנו בתוך ארגז. לבסוף הגענו לטריפולי, כשהגעתי הביתה אבא שלי התעצבן ואמר שעליי ללכת, זה יום כיפור, ועוד יבואו גרמנים ויהרגו את כולנו. לבסוף, לאחר שכנועים מצד אמי הוא קיבל בשקט אותי. למחרת בבוקר נשמע ברמקול שהסתובב בעיה, שכל מי שברח מהמחנה צריך ללכת למחנה שנמצא 7 ק"מ מהעיה הלכנו, הועלנו על אוטו לחזור למחנה, אך במהלך הנסיעה התקלקל המנוע, ניסינו

לדחוף את האוטו אבל בסוף נשארנו בצד מחכים לעזרה. במהלך הלילה חיכינו בצד הכביש, ללא אוכל ושתיה, והחלטנו להתפצל לזוגות לחפש קצת אוכל ושתיה וקבענו שכעבור שעה נחזור לאותו מקום. בזמן שחיפשנו ראינו לפתע עגלה, רצנו אליה, היה שם ערבי עם שקים של תפוזים. אמרנו לו לבוא למחנה הגענו עד לאוטו והוא הביא לנו שק של תפוזים, בעגלה למטה הייתה סלסלת ביצים ובלי לשאול לקחנו את הסלסילה, אח"כ אמרנו לו ללכת ולא נפגע בו והוא הלך אח"כ חיפשנו פח של בנדין כדי לבשל, לא היה גם מים והתחלנו לחפש מים, לבסוף מצאנו קו מים שהיה צינור יציאת אוויר, פתחנו אותו, רחצנו את הפח ומילאנו מים. התחלנו לבשל בלילה ללא פחד מהמטוסים שכל הזמן טסו מעלינו. אכלנו את תפוחי האדמה כמו חיות. שלושה ימים ישבנו שם, היה קשה, לא היה איפה להתכסות, לאחר שלושה ימים הגיע אוטו ולקח אותנו חזרה למחנה.

לאחר כמה זמן שכבר הגענו למחנה התחמקתי לקנות מצרכים מהכפרים, מצאתי מקום ששם כל היהודים העשירים של לוב קונים, אלה מיוחד אמרו לי להתרחק, אך אמרתי להם שכולם יחד או בחוץ או בפנים. הקאפו מצא אותי והביא אותי לקצין ואמר לו-הנה שלום ארביב זה שברח, אני אמרתי שרק הלכתי לקנות ושלא ברחתי, הוא אמר לי לשתוק ושלא אותי למחנה. אחרי חודש שמענו שהאנגלים התקדמו 40 ק"מ מהמחנה שלנו, שהיה מגרש כדורגל ובתוכו היו חדרים חדרים. ביום חמישי בא אליי המפקד, ואומר לי שהייתי בחור טוב והוא נותן לי את מפתחות המחנה כי הם (הגרמנים) הולכים. אך אני לא הסכמתי, אמרתי שאני בא איתכם כי טוב לי איתכם ואז אני הולך הביתה, כיוון שידעתי שהם יכולים לירות במי שלוקח את המפתחות. הגרמנים ברחו מהמחנה והאנגלים נכנסו, הם נכנסו וכל המחנה היה פרוץ.

עדות של רחל אלגיא (אלגאוי) לבית ואתורי

הגירוש לתוניסיה

שהיה מוגבל יחסית, היינו במאבק קיום יום יומי, על מנת לשרוד. בשלהי 1942, כאשר תוניסיה נשלטה ישירות ע"י הגרמנים (בעקבות תחילת "מבצע לפיד" - נחיתת בנות הברית במרוקו ובאלג'יריה ותנועתן לכיבוש תוניסיה), המצב החמיר עוד יותר. המאבק לקיום התעצם, חלק מהגברים יחד עם הגברים יהודי תוניסיה, גויסו ע"י הגרמנים לעבודות כפייה, ועוד יותר גרוע היינו נתונים להפצצות תכופות של מטוסי בנות הברית. באחת ההפצצות, כאשר אבי, ישועה ואתורי, היה בחצר ואחותי התינוקת בזרועותי, נפלה פצצה בסמוך אליו, אבי נפצע אנושות ומת בבית-החולים, ואילו אחותי נפצע מרסיס ברגלה. עם קבלת ההודעה על מות אבי, בהיות אמי בבית-החולים, אמי זעקה זעקה גדולה והכתה עצמה בראשה,

שכתוצאה מכך נפצעה ברשתית עינה, שלימים גרמה לה לעוורון. קברנו את אבי בבית הקברות בורגיל בתוניס, כאשר בתחתית המצבה חרטנו מטוס מטיל פצצות, כמו במצבות רבות אחרות של יהודים, שנהרגו בהפצצות התכופות של בנות-הברית. לאחר המלחמה חזרנו לטריפולי, לפרנסתנו אמי נאלצה לצאת לעבודה בבית חרושת לסיגריות, ואני התחלתי ללמוד בבית-הספר האיטלקי-יהודי פייטרו וורי, שברובע היהודי, עד עלייתנו לארץ בשנת 1950. עם עלייתנו שוכנו במעברת פרדסיה, שם הכרתי את בעלי לעתיד נחשון אלגאוי (לימים אלגיא), שגר באוהל סמוך אלינו. התחתנו בשנת 1954 ובמשך השנים הקמנו משפחה לתפארת ונולדו לנו ארבעה ילדים מוכשרים. מפרדסיה עברנו לגור במעברת אור-יהודה ומשם

טנק טייגר בטוניסיה, דצמבר 1942

עדות אישית של רחל דואני לבית נעים

מספר בתים בגריאן הפכו למחנה הסגר ליהודים

לשכונת פרדס-כץ בבני-ברק, שבה אנו גרים באושר עד היום. בשנת 2000, לאחר פתיחת תוניסיה לביקורי שורשים, משפחתי, אחותי בעלי ואנוכי, נסענו לתוניסיה, לאחר מאמצים רבים אתרנו את קברו של אבי כאשר המצבה מפורקת. שקמנו את המצבה והדלקנו נרות לזכרו ולזכר כל אלו שנספו במלחה הי"ד. גם בעלי נחשון אלגיא, שעלה מלוב, סבל קשות במהלך מלח"ע השנייה. אביו, יעקב אלגאוי, גויס לעבודות "למען המאמץ המלחמתי" הפשיסטי-נאצי במחנה הכפייה סיד-עזאז ונהרג במקום בתאונה. מסוף המלחמה בלוב, משפחתו סבלה קשות בשל מות האב, עד עלייתה ארצה. לאחר חבלי הקליטה, שרות סדיר בצהל, נחשון עבד כאזרח עובד צהל במשך 41 שנים, עד יציאתו לגימלאות.

שמי רחל דואני לבית נעים, נולדתי בנובמבר 1943, בבנגזי בירת קירינאיקה. הוריי, עמרם נעים ומיסה (לבית דעדוש), נולדו בבנגזי והיו להם עוד שלושה בנים. אבי היה מורה בתלמוד תורה, בנוסף היה בעל חנות כלבו קטנה, שכללה מצרכי מזון.

אחר השחרור הראשון של קירנאיקה ע"י הבריטים (דצמבר 1940 - אפריל 1941) וכיבושה מחדש ע"י כוחות הציר בפיקודו של רומל, לנוכח קבלת הבריטים בשמחה כצבא משחרר, במיוחד את החיילים הארצישראליים, ששרתו בצבא הבריטי, אבי נפגע קשות. הוא נחשד בשיתוף פעולה עם הצבא הבריטי, הוכה נמרצות עד עלפון ואושפז בבית-חולים, חנותו נפרצה ונבזזה.

באביב 1942, לאחר כיבוש קירנאיקה בשנית ע"י האיטלקים והגרמנים, בפקודו של רומל, בהוראת הגרמנים, רבים מבני בנגזי נלקחו למחנה הריכוז בג'אזו, כ-240 ק"מ דר-מע' לטריפולי. ביניהם רבים מבני משפחתי, כמו סבתא איזמרלדה, וסבא יצחק דעדוש, וילדיהם דודתי ודודי, מצד אמי וכן דודים וקרובים מצד אבי. גם הוריי ושלושת ילדיהם, נלקחו ב-11.5.1942 מבנגזי, על מנת להעבירם לג'אזו. אולם מכיוון ומחנה ג'אזו התמלא בצפיפות רבה עד אפס מקום, הוריי, יחד עם יהודים נוספים, הועברו לגריאן,

שברמת טריפוליטינה, לא רחוק מג'אזו. שוכנו במספר בתים, שהפכו מעין מחנה הסגר עם שמירה ומגבלות תנועה. רק אבי הורשה לצאת מידי פעם להשיג מעט מזון למשפחה, בנוסף למזון שסיפקו תושבי המקום בצמצום, שגם הם היו קשיי יום, ובמיוחד בתקופת המלחמה. באחת הפעמים אמי, הורשתה, למטרה מסויימת, לצאת מהבית, ובמקרה הייתה עדה לרצח יהודי ע"י חייל גרמני, ממחנה המצב הגרמני, שהיה בקרבת בתי ההסגר של היהודים.

עם השחרור הסופי של לוב ע"י הבריטים, הוריי נסעו לטריפולי וב-25.4.43 חזרו לבנגזי. אבי, עם שובו התבשר, שאחיו דוכה, שהושאר בבנגזי והיה אמור להיות מועבר לג'אזו יחד עם הדודים, נהרג באחת ההפצצות של בנות הברית על בנגזי. מייד עם הגעתו לבנגזי אבי החל שוב ללמד בבית-הספר העברי תלמוד תורה בנגזי, ובאותה שנה אני נולדתי.

בשנת 1949, כאשר נשמעו פעמי הגאולה ונפתחו השערים לעלייה הגדולה, בהפלגות ישירות מנמל טריפולי לנמל חיפה עם אניות ישראליות, שעל תרניהן מתנוסס דגל ישראל, משפחתי נסעה לטריפולי ועלתה לארץ באניה עצמאות.

בארץ הועברנו למחנה ישראל ושוכנו במבנים של הצבא הבריטי, אבי קיבל חנות מכולת ביהוד, שחילקה מזון באמצעות תלושי הצנע, שהיו נהוגים בראשית המדינה. כעבור זמן משפחתי עברה לגור ביהוד, אמי הייתה עקרת בית ומטופלת ב-12 ילדים ועוד ילד מאומץ, וכן טיפלה גם בילדים יתומים. אבי נפטר בשנת 2000, ואמי נפטרה, בשיבה טובה, בשנת 2009.

סיפורו של ניצול שואה ממחנה סידי עזאז סיפור ללא תמונה

מאת ניסים רובין

דינו מימון נולד בשנת 1924 בעיר הבירה טריפולי אשר בלוב בן למני (ניסים) ורותה מימון. כשהיה דינו בן עשר החליט אביו, שהיה ציוני מובהק כמו רבים אחרים מבני העדה, לעלות לארץ ישראל. לאחר התארגנות יצא רעיון העלייה אל הפועל ובשנת 1934 עלה מני מימון עם משפחתו ארצה.

את מקום מגוריו קבע ברחוב הרצל בתל אביב, והחל לעסוק כקבלן בנין, שהיה מקצועו עוד בטריפולי עיר הולדתו. מני נמנה על אלה שהקימו את בית הכנסת הלובי בשכונת מונטיפיורי.

כעבור ארבע שנים, החל האב לסבול ממחלת עיניים קשה, ומצבו הבריאותי החל להידרדר. רופאיו ייעצו לו לשוב לטריפולי כדי למצוא מרפא למחלתו, שם נמצאים רופאים טובים.

מני מימון שמע לעצת רופאיו ושב עם משפחתו לטריפולי בשנת 1938, ואכן קיבל טיפול הולם למחלתו. שנה לאחר מכן, התכוון מני לשוב ולעלות לארץ ישראל, אך באותה העת פורצת מלחמת העולם השנייה והשלטון האיטלקי אינו מאפשר ליהודים לצאת מגבולות לוב.

מימון תמונה של דינו מימון בצעירותו למעלה תמונה בערוב ימיו.

כאן מתחיל סיפורו של דינו. בחור צעיר כבן שבע עשרה שנה השוהה בלוב תחת שלטון איטליה הפשיסטית:

"עד אותה עת התעסקתי כבחור צעיר בתחום הצילום ורכשתי ידע בנושא. באחד הימים נלקחתי ע"י השלטונות הפשיסטיים למחנה כפיה בשם סידי עזאז, שם הועסקנו בעבודות ביצורים עבור הצבא האיטלקי. העבודה הייתה קשה ומתישה, ולמרות חוסני הגופני חיפשתי מידי פעם לנוח קמעה. החייל האיטלקי, שהיה אחראי על קבוצת האסירים היהודים, ראה אותי עומד בחוסר מעש, התחיל לצעוק עלי "למה אתה עומד ולא עושה דבר? מה אתה יודע לעשות בכלל?" ואני עניתי לו, "אני צלם מקצועי וזה מה שאני יודע לעשות". בו במקום ציווה עלי לגשת למשרדו ולהמתין לו שם.

אחרי זמן מה הגיע החייל למשרד ואמר לי: "מהיום והלאה אתה תעמוד לרשותי ותהיה לידיי ובכל מקום שנהיה תצלם אותי". הוא אפשר לי לחזור לביתי כדי להביא את ציוד הצילום הנדרש, והזהיר אותי לשוב למחרת היום אליו, ובמידה ולא אשוב עד הבוקר, הוא יעניש בעונש קשה מאד את כל הקבוצה שהייתה תחת אחריותו. כמוסכם, שבתי למחרת אל המחנה והתייצבתי לפניו עוד באותו הבוקר מחדש שיעניש

את חברי הקבוצה כפי שאמר.

מאותו יום ואילך נצמדתי אל החייל, צילמתי אותו צילומים רבים ובמצבים שונים. כאשר פיתחתי את הצילומים והצגתי אותם בפניו, התלהב והתרגש מאד מהתוצאות הטובות. כנראה שהחליט להיטיב איתי ודאג לי שבשעות הפנאי אהיה במרפאה בתפקיד של פקיד, שבו הוטל עלי לרשום ביומן את כל המטופלים שהגיעו למרפאה.

במרפאה נמצאו רופא גרמני-נאצי אכזר, אחות איטלקייה ואני. ניסיתי לעזור לכל מי שהיה פוקד את המרפאה בכל מיני תחבולות. הייתי ממיס אפר של סיגריות לתוך כוס ערק, ומי ששתה את הערק הזה חומו עלה כמעט עד 40 מעלות. הייתי פונה לרופא ואומר לו שזה מאד מסוכן, והחולה יכול להדביק במחלה את אלה הבריאים העובדים במחנה. אחד מהבחורים תפס יונים, ולאחר ששחט אותם, לקח מדמם ולכלך את התחתונים של "החולה" ואז הייתי אומר לרופא שהחולים האלה עלולים להדביק את יתרת העובדים בדיזנטריה, וכך הם היו משוחררים מעבודות הכפייה ונשלחים לביתם.

בתקופת החגים, ראש השנה וכיפור, פניתי לחייל בבקשה שיסכים שאבקר את הורי. יום לפני ערב יום כיפור

אפשר לי להסתלק מהמחנה דרך פרצה בגדר לא לפני שהזהיר אותי לשוב מיד בסיום החג, ובמידה ולא כל הבחורים ייענשו בחומרה. ברחתי מהמחנה יחד עם כמה בחורים דרך פרצה בגדר כאשר החייל מעמיד פנים שאינו יודע מכל העניין.

בשעות הבוקר המוקדמות עמדנו בצד הדרך, במרחק של כחמישה קילומטר מחוץ למחנה, וחיכינו לטרמפ. משאית נהוגה בידי נהג איטלקי עצרה לידינו, והיא עמוסה בחביות ריקות של נפט. במהלך הנסיעה מסידי עזאז לטריפולי היו מחסומים של הצבא הגרמני. למזלנו, לא הבחינו בנו וכך הגענו בשלום לטריפולי. הגעתי הביתה ואת יום הכיפורים העברתי עם הורי.

למחרת יום כיפור שבנו למחנה, אבל להפתעתי החייל שהיה אחראי עלינו כבר לא היה במקום. נאמר לנו שהוא הועבר למחנה אחר גם אותי ואת קבוצת הבחורים העבירו למחנה כפיה אחר בסביבות העיר בנגאזי. לאחר מספר ימים במקום החדש מצאתי פרצה ודרך מילוט ושבתי הביתה לטריפולי.

כל המשפחה שלי עלתה ארצה עם העלייה הגדולה לישראל בשנת 1950. אל האנייה "גלילה" צירפנו גם את פידו, הכלב שלי. פידו כנראה הרגיש שהמצב מסוכן עבורו ולכן הסתתר והיה שקט עד שהגיעה האנייה לנמל חיפה. ההפלגה בים הייתה קשה מאוד ורבת תלאות. הים סער ורב חובל פקד על כולם לזרוק כל ציוד שהכביד על

ההפלגה. וכך בין יתר הדברים, צלל כל ציוד הצילום שלי הימה ולא נשארה אף תמונה למזכרת. אבל אהבתי לצילום נמשכה ולאחר שהתחנתי ונולדו לי ארבעה ילדים, עברתי עם משפחתי בסוף שנות החמישים לרמתיים שם פתחתי חנות לצילום, שעובדת עד היום בניהולו של בני חיים.

עדותו של נער יהודי ממחנה הריכוז ג'אדו אשר בלוב גם כי אלך בגיא צלמות

מאת

דוד ג'אן, הי"ו בנו של הרב הראשי לקירינאיקה ר' יוסף ג'יעאן זצ"ל

אנוכי, דוד ג'אן, נצר למשפחת רבנים ענפה, נולדתי בטריפולי שבבלוב בשנת 1929, לרחל זצ"ל ולר' יוסף ג'יעאן זצ"ל ששימש כראש אב בית דין ורב ראשי לקירינאיקה. סבי הרב המקובל האלוקי ר' ציון ביתאן זצ"ל שימש כראש אב בית הדין בטריפולי ומבית מדרשו יצאו רבים מחכמי ורבני לוב.

רבי יוסף ג'יעאן זצ"ל
רב ראשי וראש אב בית דין לקירינאיקה
חרפותו ובקיאותו מאפשרים לבית הדין בבנגאזי לדון בגיטין
סרב להיפרד מהקהילה ונשלח למחנה הריכוז ג'אדו
33 שנה שימש בדיינות וברבנות בטריפולי ובבנגאזי

היהודים עושי דבריהם של הפשיסטים, זרעו את כל השטח ומידי פעם היו מתגנבים בלילה בכדי להשקות את השטח. השמחה היתה גדולה כשכל השטח החל לנבט אך לרוע המזל מעולם לא גדלו הצמחים מעבר לחמישה סנטימטר וכל השטח הושחת כולו. מתברר שבלילות היו באות גשמים אומללות לאכול את הנבטים ולקחת מהם בכדי להאכיל את ילדיהם.

מחוץ למחנה היתה המאפיה לאפית הלחם של תירס עבור תושבי המחנה. בכל יום הייתה יוצאת קבוצת גברים בכדי לסחוב את הלחם. יום אחד קרה שאחד הבחורים מצא פרה שדופה וחולה מחוץ למחנה וחיכה עד לחשיכה, בכדי להכניסה דרך גדר המחנה במקום מרוחק מהשומרים. בלילה לאחר שחבריו חתכו את הגדר, הוכנסה הפרה למחנה והביאו את השוחט לשחוט את הפרה. לאחר שנשחטה הפרה הוברר לשוחט בבדיקתו כי בשר הפרה טרף. רץ הוא במהירות בחשיכה לרב יוסף ג'יעאן וסיפר לו על דבר הפרה. הרב נתן הוראה מיידית לקחת נפט ולשפוך על הפרה ולשורפה. לאחר שהשוחט ביצע את הוראת הרב קמה מהומה רבתית ורצו לרצוח את השוחט. הרב בשומעו את הצעקות היסה חיש מהר את הקהל הסוער מזעם ופנה אליהם בדברי כיבושין: למי רציתם לחלק את הבשר? אם יראו אתכם האחים שלכם המסכנים לא תצאו חיים מאחר ובשר הפרה מספיק בקושי לקומץ אנשים. ומדוע בשביל זה לאכול בשר טריפה ובפרט מבשר פרה חולה שאכילתה מסכנת את כל האוכל מבשרה. ולא מספיק כל זה, באם ישמעו שלטונות המחנה על המקרה יוציאו אתכם ובני משפחותיכם להורג. לאחר שהרב סיים

שיחה זאת מתרחשת ביום שלישי בשבוע וביום השבת הקרובה הופיעה משאית לבית הרב בליווי אחד מחברי וועד הקהילה והוציאו את הרב מבית הכנסת באמצע תפילת שחרית, הרב נדהם כלא מאמין, ושאל את חבר הוועד האם שכחתם שהיום שבת. תשובתו החצופה של האיש, אתה רצית לנסוע וכך תיסע. לא עזרו התחנונים והמשאית עם הרב ומשפחתו הוצגה בכיכר העיר, כאשר זוכה דואני, עושה דבריהם של השלטונות מכריז בקולי קולות "תראו איך הרב הראשי נוסע בשבת".

את היהודים שיכנו בביתנים גדולים המופרדים על ידי חבלים לאורך ולרוחב הבית, ולכל משפחה היקצו מקום של 2x2 מטר המופרד על ידי וילון העשוי משמיכות צבאיות. הצפיפות הייתה איומה בשם לב שכמעט כל המשפחות היו ברוכות ילדים, כעשר נפשות בממוצע.

שלטונות המחנה רדו באסירים בידי סגן מפקד המחנה "המרשלו" באמצעות שוט היה מצליף בכולם על ימין ועל שמאל. בעת ביקורת הביתנים בליל שבת היה רואה במקרה תנור ועליו סיר של חמין (שתוכנו הושג במאמצים כבירים, בדרך לא דרך עקב המחסור הכבד, ובדמים מרובים וכבדים דרך ערבים מזדמנים הבאים לגדר המחנה בלילות בכדי למכור מצרכי מזון במחירים מפולפלים או בתמורה לתכשיטים), "המרשלו" היה מחייך ולוקח את כלי השופכין ושופך אותו לתוך סיר החמין למרות תחנוני ובכי אם המשפחה. כמובן שזה נגמר בצליפת שוט על האם האומללה.

הילדים מצאו מקור איך להשיג ירקות בדרך הטבעית. הם מצאו שטח אדמה רחוק מעיני השומרים ואנשי הקאפו

התפזרה לכל רוח למצוא לחם לאכול ומקום לישון. חלק מאחריות הפרנסה נפל על הילדים שהסתובבו בין החיילים לבקש לחם או מצרכים אחרים תמורת שרות של שליחויות או כל שירות אחר.

עם כיבוש קירינאיקה על ידי הבריטים, שמחו היהודים וחשבו כי הגיע זמן הגאולה. אולם עד מהרה טפחה על פניהם המציאות המרה ורוחם נפלה עם עזיבת הבריטים וכניסת הפשיסטים והגרמנים לעיר שעשו שפטים באוכלוסייה היהודית.

לאחר כיבוש האיזור על ידי הבריטים בשנית ועזיבתם תוך תקופה קצרה, ברחו עם הכוחות הבריטים מספר גברים שפחדו שיוצאו להורג, וכך ניצלו חייהם. חלק מהבחורים שלא ברחו הוצאו להורג או נשפטו למאסר.

בתחילת שנת 1942 גזרו הפשיסטים והגרמנים על היהודים להגלותם, בחלקם לגרמניה ולתוניס וברובם למחנה ג'אדו אשר שכן במדבר. בקיץ החום לוהט ללא נשוא ובחורף הקור עז מאוד וחודר עצמות.

עם העברת חלק מיהודי קירינאיקה למחנות פנה אבי, הרב הראשי יוסף ג'יעאן זצ"ל, לוועד הקהילה בשאלה לאן הלכו חלק מיהודי העיר תשובתם הייתה: כבוד הרב אין לך מה לדאוג להם, השלטונות רק מרחיקים את האוכלוסייה מהאזור בכדי לשמור עליהם. הרב ממשיך ושואל: האם שלחתם רבנים או ראשי קהילה איתם? והתשובה הייתה שאין צורך, זה רק לכמה ימים בלבד. הרב כעס ואמר שבשיירה הבאה ישלחו אותו ואת משפחתו בכדי לא לעזוב את הקהל ללא מנהיג ורועה.

עם כיבוש לוב על ידי האיטלקים בשנת 1911, הייתה תקווה בקרב האוכלוסייה היהודית כי הגיעה עת רווחה מהתנכלות האוכלוסייה המוסלמית המקומית, הרואה את היהודים ככופרים בדתו של מוחמד ולכן מצווה עליהם להתנכל ליהודים. בעקבות המרידה הגדולה של המוסלמים בשלטון האיטלקי הייתה רווחה מסוימת ליהודים שבעקבותיה החלה השנאה הגדושה מצד המוסלמים כלפי היהודים שכביכול אשמים הם בבואם של האיטלקים.

הרווחה לא ארכה זמן רב ובשנת 1928 החלו האיטלקים להציק ליהודים בדרישות של קידמה, לעזוב את הדת הישנה והמפגרת ולחיות כמו יתר הנוצרים ללא כבלים פנאטים. למשל לפתוח חנויות בשבת, ללכת לבית הספר בשבת וכו'. ומי שלא הסכים, קיבל מלקות בפומבי. מצב היהודים המשיך להתדרדר והחלו צרות וגזרות חדשות וקשות. השלטון הפשיסטי החל לגזור גזרות והחשיב את היהודי והכלב באותה דרגה. מי שלא רצה ללכת לפי דרכם פוטר מעבודתו. בשנת 1939 עם פעמי מלחמת העולם השנייה נסגרו בתי הספר האיטלקיים, הפקידים היהודים אצל השלטונות פוטרו וכל בעלי התפקידים נושלו. העוני החל לתת אותותיו גם במעמד הבינוני.

בשנת 1940 גם בית הספר העברי תלמוד תורה נסגר עקב תחילת המלחמה ותושבי הערים הגדולות החלו לעזוב את הערים בכדי להתרחק מההפצצות האוויריות של בנות הברית שהחלו להיות עניין יום יומי כמעט, וגרמו לחללים רבים. המצב שבו הילדים ללא לימודים והורים ללא עבודה וללא תעסוקה גרם לתוהו ובוהו. כל משפחה

ומרה וכל הנשים והילדים ליוו אותם מסביב בבכייה ובזעקה. בשעה אחת עשרה גררו השוטרים גם את כבוד הרב יוסף ג'יעאן מחדרו למרכז המחנה בבעיטות ובמשיכות זקן.

עם הגיעו למרכז המחנה היסה הרב את הקהל וביקש לשאת את דברו. לא היה קל להשתיק את כולם, העמידו את הרב במקום גבוה והחל הרב לשאת את דברו: "יהודים יקרים אל תפחדו, לא יאונה לכם כל רע. תראו בעזרת השם כי אלה העומדים מולכם יעזבו מיד את המחנה והחברים יבואו הנה ויחזירו אותנו בריאים ושלמים לביתנו. ובעזרת השם אנו נעלה לארץ ישראל כולנו כולנו גורלנו כולנו." השמחה למשמע דברי הרב הייתה גדולה מאוד וכולם צעקו: "ואנו בחייך כבוד הרב בחייך כבוד הרב!" וכך שמו את הרב על כתפם ורקדו איתו בכל שטח המחנה. ואילו השומרים עומדים ואומרים, תראו את המשוגעים האלה עומדים להוציא אותם להורג והם שמחים. בשעה שנים עשרה הגיעה ההודעה הטלפונית למפקדי המחנה לעזוב מיד את המחנה ולברוח לכיוון תוניסיה מאחר והכוחות הבריטים כבר באיזור.

עם בוא הבריטים בחודש אפריל 1943 פחדו הם להיכנס למחנה עד שהביאו איתם רופאים שהתחילו לטפל בחולים וסיפקו אוכל למסכנים הרעבים ללחם. 562 יהודים מצאו את מותם בגיא צלמות זה "מחנה ריכוז ג'אדו", חמישית מכלל האסירים במחנה ושביעית מכלל האוכלוסייה היהודית בקירינאיקה רבת.

בחודש יוני 1943 החלו להחזיר את המשוחררים לבנגאזי וסביבתה ושם מצאו היהודים עיר הרוסה ובעיית הפרנסה לא נפתרה. כל משפחה החלה לדאוג למקום מגורים מסודר או מאולתר ובאותו זמן למצוא מקום עבודה מזדמן אצל הכוחות הבריטים או כל עבודה אחרת. בעזרתם של החיילים הארצישראלים החל שיקום הפעילות החינוכית בעיר עם הקמת בית הספר העברי בעיר. את החלו היהודים לשקם את עצמם ולחזור לשגרת החיים. אולם הפרעות ביהודי לוב בשנת 1945 ולאחר מכן בשנת 1948 דחפו את יהודי העיר למהר ולעלות ארצה.

מאלף שנים.

יום אחד השיח המדריך בדרך הליכתי המשונה והבין כי מחלת הטיפוס השיגה אותי. בכדי למנוע מהסניטרים לגלות את הדבר, הטיל על אחד הילדים הבוגרים יותר ממני בשנתיים (גיל 13) להחזיק אותי שלובי זרוע ולמהר להביאני אל אימי. כל הדרך הזאת הילד רקד איתי בכדי להסתיר את הליכתי המתנדנדת, כך שלעין המסתכל מהצד נראה הדבר כמושבות ילדים. אימי בראותה את מצבי הבינה מיד את המצב לאשורו, פרסה מחצלת מתחת למיטה והשכיבה אותי שם להסתיר אותי מעין רואה. במהירות שלחה את הילד, תוך שהיא מזהירה אותו לבל ישוחח עם איש על מצבי, לקרוא לאבי שהיה אב בית דין ורב ראשי לקהילת קירינאיקה ומצוי היה בחדרון קטן במחנה שניתן לו כמשרד. עם הגיעו של הילד לאבי הבין אבי מיד את המצב החמור ובא הביתה בריצה. לאימי הוא נתן הוראות מידיות להכין בדחיפות דיסת סולת חריפה ככל האפשר בדרך מופלאה, בחיפושים אצל שכנותיה, למרות המחסור הכבד הצליחה אימי להשיג סולת ופפריקה חריפה והכינה לי דיסת וממנה הייתה מאכילה אותי מספר כפיות ביום. חריפות הדייסה הרוחת והחום שלה היו איומים עד כדי כוויה, אולם מעצם תחושת החריפות בפה בלבד ולא בגרון והלאה הבנתי כי קיבלתי שיתוק כללי בשאר הגוף. מצב נוראי זה נמשך שבועיים תמימים עד אשר אט אט התחלתי מרגיש כעין הרגשת קוצים ברגלים. נשארתי מתחת למיטה עוד שבוע נוסף בכדי להתאושש יותר ובכדי שהסניטרים לא יראו את מצבי החלוש וניחו שרק עכשיו חליתי ובזאת יבוא קיצי. למיטב ידיעתי הייתי היחיד שניצל ממחלת הטיפוס בתקופה הנוראה ההיא.

כחודש ימים לפני הנסיגה של הגרמנים הופיעו מפקדי המחנה ונתנו הוראה לכל השוטרים לרכז את כל הגברים ברחבה שבמרכז המחנה. השוטרים תפסו עמדות על הגגות מול המסכנים וחיכו להוראה שהייתה אמורה להגיע בשעה שנים עשרה בצהריים, בכדי לחסל את תושבי המחנה ביריות. בעת ששמעו האנשים את הסיבה קמה צעקה גדולה

את דבריו השתרר שקט וכל אחד הלך לפינתו לעוד יום של רעב, אבל בלי אכילת בשר טריפה.

לכל נפש חילקו 100 גרם לחם תירס יבש למחיה ליום, וזאת במפורש בכדי לגרום למוות עקב הרעב. כמוכן שבתנאים אילו אזל במהירות כל מלאי המזון שהביאו איתם האנשים. תוך תקופה קצרה ביותר כל תושבי המחנה הפכו לרעבים שאין בכוחם לצעוק.

אנוכי כמו כל יתר ילדי המחנה סבלנו את הרעב ביתר שאת. הייתי יוצא לחפש משהו לאכול ואינני מוצא והרעב מציק במאוד מאוד עד כדי כאב ראש עצום. צועק הייתי באמצע הרחוב "אני רעב".

המבוגרים היו מנסים להמציא משחקים בכדי להעסיק את הילדים אבל רובם נמשכו למשחקי הקלפים כמו המבוגרים והיה קושי רב להרחיקם מהמשחקים האלה.

את הילדים החזיקו בקרבת מקום בכדי להעסיקם בלימודים מאולתרים בכדי שלא יפריעו למבוגרים בעבודת הדחק שהוטלה עליהם על ידי הפשיסטים והגרמנים. עבודה זאת התבטאה בסחיבת אבנים גדולות וכבדות מצד אחד של המחנה לצידו השני. עבודה יום יומית זאת מטרתה הייתה אחת, התשת הגוף בכדי לקרב את קיצם של האסורים.

המתים הנופלים בשטח המחנה היו נפוחים מרוב תשישות ורעב. עקב הצפיפות, הרעב ותנאי ההיגיינה הירודים התרגשה ובאה צרה נוראית וקשה על תושבי המחנה והיא "טיפוס הכינים" שכילתה חלק מתושבי המחנה. כל חולה שנראה על ידי הסניטרים מתנדנד תוך כדי הליכתו, היו רצים אליו ולוקחים אותו איתם, נותנים לו זריקה וגופתו נזרקה לערימת המתים.

עם גבור התמותה בזמן מחלת הטיפוס לא היו מספיק ידיים לחפור בכדי לקבור את המתים. ואז הרב יוסף ג'יעאן עזר בכל כוחותיו בחסד המת ומצא שהמקום שהוא חופר שם הינו בית קברות, לאחר חקירות והמשך החפירות נמצא כי המקום הוא בית קברות ליהודי האיזור מלפני יותר

דף הבית של האתר "שואת יהודי לוב"

הארגון העולמי של יהודים יוצאי לוב פועל ללא לאות במתן עזרה והכוונה לניצולי שואה. לצורך כך הקימה, בסיוע המשרד לשוויון חברתי, אתר בשם "שואת יהודי לוב" ובו מרוכז מידע רב והכוונה לאתרים וטפסים המסייעים לניצולי שואה.

כתובת האתר:
shoatlub.org.il

למידע וסיוע נוסף צרו עמנו קשר בטלפון 03-5336268/72